

Ἄκριδες из Мт. 3, 4: СКАКАВЦИ ИЛИ БИЉКЕ?

Зоран Ђуровић*
Патристички институт
Августинијанум, Рим

Апстракт: Намера овог рада је да се укаже на кардиналне тачке у првобитној византијској херменеутици именице ἀκρίς, која се јавља у Мт. 3, 4 и Мк. 1, 6. Аутор испитује есенцијалне текстове, углавном патристичке, са напоменама о разлозима који су одвели ка вештаријанској интерпретацији. У закључку, аутор понавља да иза њих значења термина ἀκρίς стоји једна вештаријанско-аскетска идеологија. Међу уредним православним ауторима нема никога, осим Исидора Пелусиота, који би подржавао једно вештаријанско чишање.

Кључне речи: Скакавац, ἀκρίς, биљка, месо, мед, Јован Крститељ, Синодски превод, Вук Караџић, вештаријанство, аскеза, интерпретација, евионити, Епифаније Кијарски, Исидор Пелусиот.

А сам Јован имаше хаљину од камиље глаке
и појас кожни око бедара својих,
а храна му бијаше биље и дивљи мед.¹
(Мт. 3, 4)

1. Основна намера овог рада је да се прикажу у најкраћем најважније тачке у почетној историји византијске херменеутике именице ἀκρίς, која се јавља у Мт. 3, 4 и Мк. 1, 6. Испитаћемо основне текстове из патристичке епохе, са наговештајима о разлозима који су водили

* zoran5@interfree.it.

¹ Тако је преведен овај стих из Мт. 3, 4 (Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχεν τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου καὶ ζώην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, ἢ δὲ τροφή ἦν αὐτοῦ ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον) у српском званичном преводу: *Свешто Писмо, Нови Завјеш Госјода нашеј Исуса Христа*, прев. Комисије Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, четврто исправљено издање, Београд 1998.

ка једној вегетаријанској интерпретацији. Нећу се бавити сиријском традицијом, јер већ постоји релевантна студија на ту тему.²

У заглављу сам привео скорији превод текста Мт. 3, 4 на српском, јер ми је намера да испитам колико је он укорееен у византијској традицији. Овде су ἀκρίδες интерпретиране као *биљке*. Овај превод је резултат дуге историје, није спонтани догађај. Да бисмо ближе погледали начин на који се тај процес десио, пођимо од контроверзије из деветнаестог века која се водила између Аврама Петронијевића и „првог“ преводиоца Новог Завета на српском (народном) језику Вука Караџића. Овај пример ми служи за илустрацију и сведочанство живости херменеутичке традиције Византијске Цркве у Српској Православној Цркви, која је у средњем веку била под јаким аскетским утицајем. Петронијевић куди Вука што „следећи Лутера и Латинску цркву“ преводи реч ἀκρίς са скакавац, а она означава уопште врхове растиња као што је ластар на лози. „Али Блажени Теофилакт Охридски, као и Исидор Пелусиот и Никифор Калист, сматрају да, што се тиче Св. Јована Крститеља, као строгог испосника, овде не може бити реч о скакавцима као вештаству меснатом, већ о плоду неког растиња у пустињи. Тако исто тумачи и грчки проповедник Герман у *Евангелској Труби* (Атина, 1836), а и атинско издање тумачења Јевтимија Зигавина из 1842. године“.³ Пошто му је Вук одговорио како је знао и умео (он, наиме није знао грчки), Петронијевић га опет напада и тврди како су Јевреји под „скакавцем“ подразумевали и ластар, што се „очигледно види“ из јединог примера, који се по њему, како је веровао, налази у Проп. 12, 5. Овде ћемо се зауставити, јер ћемо се вратити питању када будемо разматрали један цитат из Псеудо-Атанасија, а сада се концентришимо на филологију – конкретно етимологију – и ширу историју ове контроверзије у оквиру византијске традиције.

² S. Brock, „The Baptist's diet in Syriac Sources“, in *Oriens Christianus* 54 (1970), 113–124; прешт. *From Ephrem to Romanos: Interactions between Syriac and Greek in Late Antiquity*, in *Variorum Collected Studies Series*, 1999. Нова и минуциозна студија о Крститељевој дијети: James A. Kelhoffer, *Diet of John the Baptist: "Locusts and Wild Honey" in Synoptic & Patristic Interpretation*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2005. Аутор нам доноси широку библиографију о овом питању. Када је настала прва верзија мог текста (2000) она је донела мноштво патристичког материјала о коме ће Келхофер после нашироко расправљати, мада су наша истраживања била сасвим независна. У овом мом тексту, који је углавном превод текста који је оригинално објављен на италијанском: „Le ἀκρίδες di Mt. 3, 4: 'locuste' o 'vegetali'?“, у *Саборноста* (Теолошки годишњак) 2 (2008), 43–59, налази се нешто материјала који се не појављује код Келхофера.

³ *Нови Завјеш*, у *Сабрана дела Вука Караџића*, књига 10, Просвета, Београд 1974, предговор Владимира Мошина, стр. 572.

2. Ἰακρίς је именица женског рода треће деклинације, са темом на денталу (δ). Значи *скакавац*. Нема друго значење које би било атестирано у антици.⁴ Радикална група ἰκ- присутна између осталог у ἰκθή, ἰκίς, ἰκών, ἰκαλια, ἰκαλος, ἰκρός, налази се у многим именицама и глаголима који изражавају општу идеју краја, врха, жалца, екстрема, ићи корак по корак, скочити *etc.*⁵ Неки мисле да је ἰκρίζω глагол од којег долази именица ἰκρίς. Други пак виде глагол κρίζω са значењем *вришишаиши, њискаиши, урлаиши, њаламииши*, као онај из кога би произлазила именица ἰκρίς; у том случају његово порекло било би оно-матопејског типа. Ови феномени су такође примећени и у осталим индоевропским језицима.⁶

3. Како у древним преводима,⁷ тако да у модерним, ἰκρίς се преводи са скакавац, инсект. Немамо (по мојим сазнањима) неки другачији превод у православним Црквама, па чак ни у руској традицији, где би се могла очекивати нека оклевања, с обзиром на приличну конзервативност Руске Цркве. У руској рецензији старословенског текста, у којој налазимо један од најбољих превода у односу на све друге словенске Библије, налазимо реч *пругъ*, што одговара *скакавицу*. Неке осцилације провејавају у савременом руском преводу,⁸ где термин ἰκρίς није преведен већ је само транслитерован,

⁴ Cf. H. G. Liddell and R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1958: ἰκρίς, ἴδος, ἦ, grasshopper, locust, cricket. Cf. et H. Stephanus, *Thesaurus Graecae linguae*, vol. I, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz 1954. Cf. et: *Diccionario griego-español*, redactado bajo la dirección de Francisco R. Adrados, (Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto „Antonio de Nebrija“), Madrid 1980, v. I: „Falsa etimología la que no tiene cabeza, la microcefala“; John L. McKenzie & Geoffrey Chapman, *Dictionary of the Bible*, London – Dublin 1965, 516: „The improbability of this food has led many interpreters to believe that the pod of the carob tree was meant here; but the word *akris* can designate only the insect“. Слично и *Православный Библейский Словарь*, Санкт-Петербург 1997, 28: „Акриде – врста скакаваца која се јавља у различитим облицима. Њихова употреба за јело одобрена је законом. Неке њихове врсте се и данас употребљавају као храна на Истоку. Бедуини и арапи их сакупљају у већим количинама и употребљавају на разне начине: жарене, куване, димљене, осушене, усољене, а претходно их очисте“.

⁵ Es. у француском: *sauterelle* – *saut* (скок) – *sauter* (скакати); српски: *скакавац* – скок – скочити; немачки: *Heuschrecke* од *Schrecken*, у античком значењу *springen* – (скочити); италијански: *saltafieno*; у дијалекту (Alto Lazio): *saltapicchio*, што све садржи у себи идеју скока.

⁶ Cf. P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris 1968, 51; R. Strömberg, *Griechische Wortstudien: Untersuchungen zur Benennung von Tieren, Pflanzen, Körperteilen und Krankheiten*. За ed., Elander, Göteborg 1944.

⁷ Cf. § 4.

⁸ Библија, Юбилейное издание посвященное тысячелетию Крещения Руси, Москва 1991.

чиме се ствара потешкоћа за обичног читаоца. Исти приступ налазимо и у бугарском преводу.⁹ У ствари, ни у једном словенском језику се не користи реч *биљка*. Напротив, *Новая русская редакция* преводи *ἀκρίς* са *саранча* (*скакавац*).

4. У свим латинским цитатима пре Јеронима и у *Vetus Latina* налазимо само *locustae*, *locusta*.¹⁰ Исто важи и за *Вулашу*.¹¹ Наш главни сведок у латинској традицији је Јероним, који не зна за неко друго значење речи *ἀκρίς*, нити размишља да да било које другачије објашњење. Јеронимово сведочанство је од нарочите важности, јер је он знао јеврејски и грчки, и стога конотације оригиналног термина. Ево његовог коментара, начињеног по Оригеновој матрици, на Марков одломак:

Локуста [скакавац] је мала животиња, која се налази између рептила и птице. Није у стању да се подигне довољно са земље... Такав је био и Закон, који се удаљавао понешто од идолопоклоничке грешке, али није био у стању да лети све до неба. Не говори се наима никада о закону Царства небеског. Желите ли да знате зашто се Царство небеско проповеда само у Јеванђељу? *Покајте се*, – каже он – *јер се, наима, приближава Царство небеско*. Укратко, закон је подизао мало људе са земље, али није био у стању да их подигне на небо.¹²

Ехо овог типа коментара, управо на Марка, осетиће се у византијској и сиријској традицији.¹³

5. Било би корисно прегледати, иако у најкраћем, најстарије библијске употребе термина *ἀκρίς*. У СЗ, у јеврејском оригиналу, налазимо следећа имена различитих врста скакаваца који су преведени на

⁹ Библија, издание на Светия Синод на Българската църква, София 1992: „а храната му беше акриду“ (www.pravoslavieto.com/bible/index.htm).

¹⁰ *Bibliorum sacrorum latinae versiones antiquae, seu, Vetus Italica*, t. III, Remis M.DCC. XLIII, reprint 1987 Brepols, Turnhout. Или, *Itala, Das Neue Testament in altlateinischer Überlieferung*, nach den Handschriften herausgegeben von Adolf Jülicher, I, *Matthäus Evangelium*, Berlin 1938.

¹¹ *Biblia Sacra, Iuxta Vulgatam versionem*, adiuvantibus Bonifatio Fischer OSB, Iohanne Gribomont OSB, H. F. D. Sparks, W. Thiele, recensuit et brevi apparatu instruxit Robertus Weber OSB, t. II, Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart 1969.

¹² San Girolamo, *Commento al Vangelo di san Marco*, traduzione di R. Minuti con la revisione di R. Marsiglio, Città Nuova Editrice, Roma 1965, 21–22.

¹³ Cf. § 13 и 14.

грчки са ἀκρίς: 1) אַרְבֵּה,¹⁴ 2) תְּרַנֵּל,¹⁵ 3) הַסִּיל,¹⁶ 4) תְּנִב,¹⁷ 5) גּוֹב,¹⁸ и 6) יִלֵּק.¹⁹ Према обичају LXX, именица ἀκρίς означава скакавце, који су за Јевреје били чисте животиње и могли су се мирно користи као храна.²⁰

У НЗ акриде се помињу у Откривењу 9, 3 (ἀκρίδες) и 7 (τῶν ἀκρίδων). Ово спомињање је значајно стога што је *Откривење* књига која спада у јеврејску апокалиптичку литературу. Акриде се у овом контексту без икакве сумње реферишу на скакавци. Дакле, Јован следи јеврејску традицију у коришћењу те речи, што једнако важи и за *Јудејске старине* Јосифа Флавија.²¹

6. Прве компликације почињу са *Евиониџским Јеванђељем* (око 170); код Епифанија се јављају не мање од седам цитата из *Евиониџског Јеванђеља*, које су они сами звали *Јеванђеље њо Маџеју*. Првобитно је написано на грчком, и коришћено је у јудеохришћанским заједницама, а данас се сматра компилацијом од Мт., Мк. и Лк. Евионитске

¹⁴ Изл. 10, 4; 12, 13; 14, 19; Лев. 11, 22; Јез. 26, 23; Пс. 78, 46; 105, 34; 109, 23; Јоил 1, 4; 2, 25; Пнз. 28, 38; Суд. 6, 5; 7, 12; 2Днев. 6, 28 и Наум 3, 17.

¹⁵ Лев. 11, 22: מִיֵּזוֹ וְאֶת־הַסִּילָעִים לְמִינֵהוּ וְאֶת־תְּרַנְלֵל לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַתְּנִבִּים לְמִינֵהוּ. Међутим, ова идентификација је проблематична. Ја бих пре следио распоред из LXX (καὶ ταῦτα φάγεσθε ἀπ' αὐτῶν τὸν βροῦχον καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶ καὶ τὸν ἀττάκην καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶ καὶ τὴν ἀκρίδα καὶ τὰ ὅμοια αὐτῆ καὶ τὸν ὄφιωμαχὴν καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶ), који је овде конфузан. Постоје различите трансмисије (Ориген, *Selecta in genesim*, PG 12, 97: καὶ ταῦτα φάγεσθε ἀπ' αὐτῶν, τὸν βροῦχον καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶ, καὶ τὴν ἀκρίδα καὶ τὰ ὅμοια αὐτῆ, καὶ τὸν ἀττάκην καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶ, καὶ τὸν ὄφιωμαχὴν καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶ) и преводи (латински или верзија из Stephanus-a, које стављају ὄφιωμαχῆς за кореспондент јеврејског (תְּנִב) стиха у питању, али ући у разматрање о којој тачно јеврејској речи се ради, не сматрам да је неопходно, барем не за моје потребе. У једној дебати приватног карактера, О. Корато Маруџи (Corrado Marucci) се одлучио да прати латинску линију, али у подршку моје реконструкције прискаче критичка верзија *Bible d'Alexandrie, LXX, Le Lévitique 3, Traduction du texte grec de la Septante*, introduction et notes par Paul Harlé et Didier Pralon, Éditions du Cerf, Paris 1988, 130: „Le broûkhos, est inconnu d'Aristote; de même l'attākē, 'sauterelle'. – Le 'criquet', akris, est l'insecte dont se nourrissait Jean-Baptiste (Mc 1, 6). – Pour Philon (*Op.* 163–164), l' 'ophiomaque' = 'qui lutte contre le serpent'“.

¹⁶ Ис. 33, 4; 1Цар. 8, 37; Пс. 78, 46; 2Днев. 6, 28; Јоил 1, 4; 2, 25.

¹⁷ Бр. 13, 33; Лев. 11, 22; Ис. 40, 22; 2Днев. 7, 13; Проп. 12, 5.

¹⁸ Наум 3, 17.

¹⁹ Јер. 28, 14, 27; 51, 14, 27; Пс. 105, 34; Јоил 2, 25; Наум 3, 15–16.

²⁰ Cf. Лев. 11, 22. Само на једном месту долази до различитог читања између масорета и LXX, То је Осија 13, 3: מִיֵּזוֹ כַּאֲרֵבָה כַּאֲרֵבָה כַּאֲרֵבָה као *дим који излази кроз оцак*. LXX преводи מִיֵּזוֹ са ἀκρίδων. אֲרֵבָה је консонантски идентична са אֲרֵבָה, али се вокалски разликује од ње. Читање овог одломка је прилично компликовано. LXX одабра *скакавац* уместо *прозор*, *ошвор* кроз који излази *дим*. Да ствар буде тежа, претходна реч פֶּשֶׁן означава дим, а дим, облак, прашину може подићи јато скакаваца. Зато LXX чита: *као облак њо-дигиџуџи* *ог скакаваца* (ὡς ἀτμὶς ἀπὸ ἀκρίδων).

²¹ Cf. *Antiquitates Iudaicae*, II, 14, 4.

линије²² су очигледне: нема нарације о девичанском рођењу; крштење на Јордану се види као тренутак у коме Исус постаје Син Божији, зато што је *nudus homo*; он је прави пророк који се јављао у више наврата: најпре у Адаму, Мојсију па најпосле у Исусу; осећа се ту и тамо нека врста аверзије на жртвени култ Храма, посебно због имплицитног вегетаријанства.²³ Фрагмент који нас интересује гласи овако:

καὶ τὸ βρώμα αὐτοῦ, φησί, μέλι ἄγριον, οὐ ἢ γεῦσις ἢ τοῦ μάλλινα, ὡς ἐγκρίς ἐν ἐλαίῳ· ἵνα δῆθεν μεταστρέψωσιν τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς ψεῦδος καὶ ἀντὶ ἀκρίδων ποιήσωσιν ἐγκρίδα ἐν μέλιτι.²⁴

Вели да је јело његово био дивљи мед, који има укус манне, попут колачића са уљем; да би се очигледно променила стварна реч у лажну, и да би се уместо *скакаваца* ставили *медени колачићи*.

Оно што је важно за нашу анализу је да се у јудеохришћанском амбијенту термина ἀκρίς користио у правом смислу, тј. да се односио искључиво на скакавца. Ова замена ἀκρίς са ἐγκρίς, могла се ослонити на старозаветне текстове да би добила на својој убедљивости. Може се мислити на Изл. 16, 31: τὸ δὲ γεῦμα αὐτοῦ ὡς ἐγκρίς ἐν μέλιτι (*имао је укус шесћенине направљене са медом*) или Бр. 11, 8: ὡς γεῦμα ἐγκρίς ἐξ ἐλαίου (*као укус шесћенине са уљем*). Евионити су хтели дати ауторитет за своје мишљење користећи сличност између две речи (ἀκρίς и ἐγκρίς), и тако су успели да створе прву конфузију у егзегезе термина ἀκρίς. С друге стране, вреди напоменути да је ова промена имала свој најдубљи корен у вегетеријанској идеологији, која је чинила један од суштинских чланова њиховог кредa.

7. Другачији приступ налазимо у тексту Псеудо-Атанасија, који је имао велики утицај на развој вегетеријанског концепта. Пре представљања овог фрагмента, треба приметити: ниједан од античких писаца не подсећа да је Атанасије написао неки коментар на Јеванђеље. Постоји само неколико фрагмената, које неки научници сматрају извадцима

²² *Panarion*, 30, 16, 3: „Кажу да је Исус рођен од мужевљевог семена (γεννηθένος ἐκ σπέρματος ἀνδρός), и да је касније изабран од Бога“. Цитат из Eriphanius, *Ancoratus und Panarion*, herausgegeben von K. Holl, *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller*, erster Band, Leipzig 1915, 353–4.

²³ Исус на Последњој вечери не жели да једе месо: „Можда мислите сам био нарочито жељан да једем месо, ову пасху са вама?“ (μη ἐπιθυμία ἐπεθύμησα κρέας τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ’ ὑμῶν; *Panar.* 30, 22, 4, стр. 363).

²⁴ *Ibid.* 30, 13, 5–6, стр. 350.

из изгубљених дела;²⁵ конфузија ове колекције се огледа у чињеници да су фрагменти увек другачије називани.²⁶ У аутентичним делима, Атанасије никада не помиње Ἰακρίδες у контексту Мт. 3, 4, него користи ову реч само у полемици са Астеријем.²⁷ Него, прочитајмо текст:

ἽΟτι δὲ καὶ ἡ βοτάνη τίς ἐστὶν Ἰακρίς λεγομένη, ὁ Σαλομῶν ἡμᾶς διδάσκει λέγων· ἸΑθησει τὸ ἀμύγδαλον, καὶ παχυθήσεται ἡ Ἰακρίς [Qo. 12, 5], ἀλλ' οὐδὲ ποᾶ τίς ἐστὶ τὸ μέλι ἄγριον, ἀλλὰ μέλι ὄντως ἄγριον,²⁸ πικρότατον ὄν, καὶ πάση γεύσει πολέμιον.²⁹

Да има једна биљка која се зове скакавац, учи нас Соломон, рекавши: Процветаће бадем, скакавац ће се угојити [Проп. 12, 5]; али ни дивљи мед није некаква биљка, него је стварно дивљи мед, који је страшно горак и непријатан за свачији укус.

Одломак, упркос својој сажетости, представља знатне егзегетске проблеме. Неопходно је, пре свега, имати у виду литералну разлику између две верзије стиха из Проп. 12, 5. Док Псеудо-Атанасије користи футур (ἀνθήσει, παχυθήσεται), LXX користи аорист (ἀνθήση, παχυθή). Пасивни облик који користи Псеудо-Атанасије можда сугерише да он мисли на један плод који отежава, веома зрео плод, плод који трпи једну акцију. Не видим, међутим, блиску веза између „Соломонових“ речи и мисли Псеудо-Атанасија. Иста сенка се опажа у речима Аврам Петронијевић, поменутих у § 2, где се говори о пузавици. Понављам, ја не разумем њихову аналогију. Можда су они повезали Ἰακρίς и ἀμύγδαλον због њихове контекстуалне близине,³⁰ или због метафоричке употребе речи Ἰακρίς која је на овај начин употребљена у Библији (Проп. 12, 5) само једном.

²⁵ Cf. Атанасије Јевтић, *Папиролатија 2*, Београд 1984, pp. 48–49.

²⁶ PG 27, 1363 sq.: ἸΑθανασίου Ἀλεξανδρείας, ἸΑθανασίου, τοῦ μακαρίου ἸΑθανασίου, τοῦ Ἰαγίου ἸΑθανασίου...

²⁷ „Астерије из Кападокије, софиста... један од следбеника Јевсевија... пошто је поредио, односно дао предност, скакавцу или свиленој буби (τὴν κάμπην) у односу на Христа, он каже да је Мудрост у Богу различита од Христа, и да је она, такође, била ‘творитељка’ (δημιουργική) самог Христа и света“ (*De synodis*, 18, PG 26, 713B). Или: „На пример, пророк каже да је скакавац, Божија казна за људски грех, био назван од самог Бога не само једна сила Божија, него једна велика сила“ (*ibid.*, 716A). Астерије има на памети Јоил 2, 25, и овај концепт се појављује у Атанасијевим текстовима: *Oratio II contra Arianos*, 37, PG 26, 228AB; *Oratio I contra Arianos*, 5, PG 26, 24B; *Epistola ad Afros episcopos*, 5, PG 26, 1040A.

²⁸ Погрешно пише: Ἰαθριον, уместо: Ἰαγριον.

²⁹ *Fragmenta in Matthaem*, PG 27, 1365D.

³⁰ Тако мисли S. Brock, „The Baptist’s diet in Syriac Sources“, 114.

Сам текст превода *LXX* је: καὶ ἀνθήσῃ τὸ ἀμύγδαλον καὶ παχυθή ἡ ἀκρίς. Превод је исправно урађен (јеврејски аутор користи имперфект), јер оригинални каже: הַחֶרֶב לֹא תִשָּׂא וְהַחֶרֶב לֹא תִשָּׂא, значи *скакавац, зрикавац*. Глагол לָבַדָּ значи носити, а у хитпаелу у коме се налази значи *оштерети се, оштрајати*. Грчки глагол παχύνω значи: *удебљати се, надимати се, постојати кружан, чврсти, велик или масан, оштри се* etc. Сада, с обзиром на контекст у коме се налази ова реченица (Проп. 12, 1–6), могло би се рећи: скакавац је отежао, не може да скаче више, ближи се починку зато што и човек иде у свој вечни дом (уп. Проп. 12, 5). Младић мора да размишља о својој судбини пре конзумирања своје енергије, пре него што постане слаб старац, један инхибирани скакавац. Ако пажљиво читамо овај пасус, видимо да Проповедник користи слике које се реферишу на престанак, починак, одмор.³¹

Друга тешкоћа нашег текста се налази у његовом полемичком контексту, који би се могао дефинисати као одбијање једне непознате идентификације биљке са медом. Амбигвност лежи у чињеници што ова „контроверза“ може изгледати недоследна јер, с једне стране Псеудо-Атанасије побија идеју „меса“, то јест, идентификацију скакаваца са инсектом, а са друге негира идентификацију биљке и меда, што је могао учинити неки вегетаријанац. Можда он полемише са два различита извора. Разлози за другу идентификацију вероватно су више алегоријске природе.

На овај начин сам, пре око осам година, скицирао овај одломак следећи на првом месту кратке црте Себастијана Брока. Данас бих се усудио да предложим једно решење овог проблема. Псеудо-Атанасије би пратио једно изгубљено тумачење Мт. 3, 4, које би вероватно потицало са евионитске матрице. Оно би некако повезало дивљи мед са бадемом. Зашто? Зато што нема једне морфолошке разлике између слатке и горке сорте бадема. Штавише, ове последње, горке, садрже цијанидне гликозиде који могу изазвати интоксикације цијанидом. Симптоми се састоје од непосредног повраћања и болова у стомаку, који су праћени отежаним дисањем, али нису праћени цијанидним обојењем; у неким случајевима дисање се успорава и онда онда може доћи до синкопе, латаргије, конвулзије и коме. Псеудо-Атанасије не прихвата идентификацију дивљег меда са биљком³² – у овом случају са бадемом – и без горких

³¹ Слична мисао би била изражена: „Imago senis aegre incedentis“ (cf. *Lexicon hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti, quod aliis collaborantibus edidit Franciscus Zorell S. J. Pontificium Institutum Biblicum, Roma 1954, 222*).

³² У древним временима мед се није идентификовао са неком биљком. Но, називао се медом један полу-течни производ одређених стабала и биљака. Cf. J. A. Kelhoffer, „John the Baptist’s “Wild Honey” and “Honey” in Antiquity“, in *Greek, Roman, and*

тонова прећутно појашњава грешку нама непознатог аутора. Овај је повезао дивљи мед и горки бадем захваљујући њиховим својствима: обоје су наиме скроз горки и непријатни за свачији укус. Само једна тешка особа могла би желети да конзумира овакву храну.

С друге стране, Псеудо-Атанасије прихвата за легитимну асоцијацију два члана Проп. 12, 5. Непознати аутор жели да каже: бадем ће процветати, а његов плод (скакавац) угојиће се. Он стога почиње од меда (схваћеног као биљка) и повезује га са једном другом биљком (бадемом) која се помиње у Проп. 12, 5. Сви ови елементи издају јеврејски менталитет, међутим, онај маргинални. Непознати аутор примењује праксу библијских аутора где се каже једна ствар у првој реченици, а у другој се појашњава и тако се истиче. Дакле, плод бадема је по њему назван скакавцем у преносном смислу (мада би се могло приговорити да су две реченице једноставно понављање, набрајање). Затим, његов превод је другачији од *Седамдесеторице*. То значи да је он био у стању да преводи јеврејски, и није користио превод за који можемо рећи да је био официјалан. Он поред тога користи СЗ као ауторитативни извор. Из свих ових разлога, идентификовао бих овај анонимни извор као припадајући евионитском амбијенту. Дакле, објашњења Псеудо-Атанасија нису се бавила хетерогеним наводима, него једном натегнутом вегетеријанском интерпретацијом, са чијим само једним делом је био сагласан.

8. Добро је познато да је Ориген имао прилично негативну валутацију телесности и можда је управо стога као први понудио једно алегоријско тумачење именице ἰακρίς. Он није ипак порицао да је ἰακρίς скакавац, али је ставио нагласак на симболичком смислу:

Ἦσθιεν ἰακρίδας δια τὸ τὸν λαὸν τρέφεσθαι λόγῳ ὑψηλῷ μὲν καὶ μετεώρῳ οὐ μὴν βεβαίῳ οὐδ' ἀπὸ τῆς γῆς αἰρομένῳ. μέλι δὲ ἄγριον τὸ μὴ γεωργοῦμενον ὑπ' ἀθρώπων λέγει, καθάπερ ὁ νόμος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· ἔχοντες γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐγεώργουν τὸν λόγον μὴ ἐξετάζονταίς αὐτὸν μὴδ' ἐρευνῶντες τὰς γραφάς, ὡς φησὶν ὁ Χριστός.³³

Он је јео скакавце, јер се и народ хранио узвишеном речју и узнетом високо, али не и отпорном, која се чак ни не издиже висо-

Byzantine Studies 45 (2005), 59–73.

³³ Fr. 41, in Origenes Werke, Zwölfter Band: *Origenes Matthäuserklärung* III: Fragmente und Indices, Erste Hälfte. (Hg.) im Auftrage der Kommission für spätantike Religionsgeschichte bei der Preussischen Akademie der Wissenschaften unter Mitwirkung von Ernst Benz von Erich Klostermann, (GCS 41/1) Leipzig: J. C. Hinrichs Verlag, 1941, 32.

ко изнад земље; како Јевреји нису обдржавали Закон, тако и мед није био култивисан од људи. Имајући у ствари закон, они нису практиковали оно што он каже, нити су га студирали, нити су, на крају, проучавали Писма, како Христос вели.

Јасно је да је Јероним, кога сам пре навео, био инспирисао овим одломком да би проширио свој коментар: Закон може подићи мало од земље.

9. Директан утицај одломка из Псеудо-Атанасија видимо, без икакве сумње, у писму I, 132 Исидора Пелусиота († око 450):

Αἱ ἀκρίδες, αἷς Ἰωάννης ἐτρέφετο, οὐ ζῶα εἰσιν ὡς τινες οἴονται ἀμαθῶς, καθαροῖς ἀπεικότα. Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἀκρέμονες βοτανῶν ἢ φυτῶν. Οὕτε δὲ πόα τίς ἐστι πάλιν τὸ μέλι τὸ ἄγριον. Ἀλλὰ μέλι ὄρειον ὑπὸ μελισσῶν ἀγρίων γινόμενον, πικρότατον ὄν, καὶ πάσῃ γεύσει πολέμιον. Δι' ὧν τὴν ὑπερβάλλουσαν κάκωσιν ἐπεδείκνυτο Ἰωάννης, οὐκ ἐνδεία μόνη, ἀλλὰ καὶ τραχύτητι πᾶσαν ὄρεξιν πικραίνων τοῦ σώματος.³⁴

Акриде којима се Јован хранио нису инсекти, како неки неуро мисле, а што је чистима неприхватљиво. Да не буде тога! Јер то су изданци трава или биљака; нити је, с друге стране, дивљи мед нека трава, него је горски мед настао од пчела, најгорчији и било ком укусу одбојан. Кроз то је Јован показивао своју изузетну вољу за умртвљењем, супротстављајући се сваком телесном апетиту не само оскудицом, него и са горчином исхране.

Јасно је да Исидор Пелусиот користи Атанасијев фрагмент.³⁵ Најпре можемо приметити да је сам Исидор свестан тешкоћа у којима би се нашао ако би желео да одмах дође до овакве идентификације (акрида са биљкама). Због тако слабе позиције, он застрашује читаоце рекавши да су незналице они који под ἀκρίδες подразумевају инсекте. Но, он нам после не показују научне разлоге за своју тврдњу, него говори о чистима, катарима, што представља један морални поредак, а не логички. Не изненађује што Исидор користи друге и теже речи, па додаје: „Да не буде тога“! Из ког разлога, дакле, Исидор се плашио?

³⁴ PG 78, 269C.

³⁵ Користи га, али не помиње његово име. Зашто? Мислим да је вероватан разлог у томе што то дело претходно није било приписано Александрици, јер иначе Исидор не би пропустио прилику да се позове на Атанасијев ауторитет.

Мислим да разлог томе можемо наћи у променама које је пружио у свом писму. Примећујемо да Исидор избегава да се позове на Атанасијев ауторитет, очигледно због његових недостатака које смо имали прилике да анализирамо. Ни Пелусиот није био уверен да се може прочитати у стиху Проп. 12, 5 једна алузија у корист вегетаријанске концепције.

Стога, дакле, он једноставно каже да су акриде (ἰακρέμους) вршци трава. Нема неке биљке или воћке која се зове ἰακρίς, како се да евиденцирати у фрагменту Псеудо-Атанасија. Исидор је у овој речи видео риферимент на вршке, гранчице, пупољке (ἰακρεμών) биљака, тако да је искористио заједнички корен ἰακ-. Исидор је био похваљен од Фотија, који га представља као узор, не само аскетског живота, него и стила и фразеологије (μορφώσασθαι).³⁶ Управо због тог свог високог образовања, сам Исидор није више инсистирао на овој идентификацији, него је једноставно заменио реч ἰακρίς са ἰακρεμών, а то из два разлога: **1)** приступ Псеудо-Атанасија био је неисправан; **2)** и зато што се термин ἰακρίς користио у правом смислу, другим речима, у општој употреби он се односио на скакавца.

Исти Исидор у једном другом писму, користи реч ἰακρεμών, далеко од сваке контроверзије. Пише: *Јован је јео ἱρανε биљака* (ἰακρέμοσι δὲ βοτανῶν).³⁷ Испада, дакле, да је Исидор веровао да није било могуће да се термином ἰακρίδες означи ништа друго осим скакаваца.

10. Наставићемо са текстовима Јована Златоустог. Представићу заједно лажне и сумњиве радове, као и оне који се признају аутентичнима из простог разлога: сви они заузимају своје место у традицији, али бих ипак направио и једну разлику међу њима и дао један суду о њиховој вредности. Назначићу који текстови су аутентични, а који нису³⁸ и поделићу их у две категорије: **1)** вегетаријанска породица **2)** и не-вегетаријанска.

Прва породица, вегетаријанска, састоји се од неаутентичних текстова:

α) Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει τοῦ Ἡλίου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡλίου κατέκρησε καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην· πνεύματα γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται· καὶ σχεδὸν ἐν πάσιν εὐρίσκομεν

³⁶ Photius, *Ep.* 207, 19–22, in *Photii Patriarchae constantinopolitani Epistulae et Ampilochia*, vol. II, recensuerunt B. Laourdas et L. G. Westernik, Leipzig 1984, 107.

³⁷ *Ep.* I, 5, PG 78, 184A.

³⁸ Следим индикације из *Clavis Patrum Graecorum*, vol. II, *Ab Athanasio ad Chrysostomum*, cura et studio Maurits Geerard, Brepols, Turnhout 1974, 491–651.

ὁμοιον τῷ Ἠλίᾳ τὸν Ἰωάννην. Ἐκεῖνος ἐν ὄρεσι διητᾶτο, καὶ οὗτος ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν· ἐκείνον κόρακες ἔτρεφον, καὶ οὗτος ἀκρίδας βοτανῶν ἤσθιεν· ἐκεῖνος μηλωτὴν περιεβάλλετο, καὶ οὗτος τρίχας καμήλων· ἐκεῖνος αὐστηρὸς ἦν καὶ ἐλεγκτικὸς, καὶ οὗτος ὁμοίως.³⁹

И он сам ђе доћи у духу и сили Илијиној. Дух Илијин настанио се и у Јовану, јер пророчки духови пророцима су дати. И готово у свему налазимо сличности између Илије и Јована. Онај је у удаљеним крајевима живео, а овај је у пустињи боравио; онога су гаврани хранили, а овај је скакавце травне јео; онај је овчијим руном био огрнут, а овај камиљим крзном; онај је био строг и добар у разобличавању, овај такође.

Псеудо-Златоусти рафинирано замрачује своја поређења велећи *ἰοῦνο* у свему, скоро (σχεδὸν). Они пак нису сасвим једнаки. Имали су слична одела и обојица су живели у пустињи. Но, последња аналогија је лажна. Не види се заједнички елеменат између једнога кога су гаврани хранили и другога који је јео биљке. Аутор је замаглио своју следећу афирмацију изоставивши реч *месо*. Илија је у ствари јео месо: οἱ κόρακες ἔφερον αὐτῷ ἄρτους τὸ πρῶν καὶ κρέα τὸ δεῖλης καὶ ἐκ τοῦ χειμάρρου ἔπινεν ὕδωρ: *Гаврани су му доносили хлеб јујуиру и месо увече; и ѿно је изворску воду* (1Цар. 17, 6). Али да је Псеудо-Хризостом убацио τὸ κρέας, не би могао наћи било какву аналогију јер се Јован, према његовим речима, хранио биљкама. Зато не помиње шта је Илија јео. Он једноставно каже да је Илија храњен, али не каже и чиме. Псеудо-Златоустом остаје мало наде да се неће приметити ова неконзистентност због две претходне аналогије које је навео.

b) Καὶ τίς ἂν ὑψηλότερον ἐπεδείξαίτο βίον τοῦ βοτανῶν ἀκρίδας ἐσθίουτος καὶ συζῶντος ἐρήμοις;⁴⁰

И ко је могао показати узвишенији живот од онога који је јео скакавце травне и живео у пустињи?

c) Ὁ περιβεβλημένος ἐκ τριχῶν καμήλου, τῷ τὴν πορφυρίδα περιβεβλημένῳ νομοθετεῖ· ὁ ἐν ταῖς ἐρήμοις πορευόμενος, τῷ τῶν πολυάνδρων ἄρχοντι πόλεων· ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι

³⁹ *In oraculum Zachariae redditum*, PG 50, 786–787.

⁴⁰ *Oratio de epiphania*, in A. Wenger, *Une homélie inédite (de Sévérien de Gabala?) sur l'épiphanie*, in *Analecta Bollandiana*, 95 (1977) 81–90 (=TLG–CD).

ἄγριον, τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προστάττει.⁴¹

Онај који је обучен у камиље крзно наређује обученом у порфиру законодавца; онај који ходи пустињама, онеме који влада многољудним градовима; онај који се храни скакавцима из трава и дивљим медом, онеме који поставља сјајну и царску трпезу и самовласно је налаже.

Ови цитати откривају један занимљив моменат: на ἀκρίς се придружује једна квалификативна именица – βοτανῶν. Реч ἀκρίς се може схватити као део траве (мада би могла да означава и скакавце који живе у трави, тј. да се овде употребљава у локативном смислу, поготово што иде са правим предлогом ἐκ). Именица ἀκρίς се не користи више самостално, него бива праћена једном другом која би требало да уклони сваку двосмисленост о значењу исте, односно да одведе ка вегетаријанској интерпретацији.

11. Међу псеудо-текстовима постоји и једна група не-вегетаријанске провенијенције.

а) Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔμεινεν ἀκρίδας συλλέγων, καὶ μέλι ἄγριον τρυγῶν. Ἄλλὰ⁴² διὰ τί; Ἐπειδὴ ἐν ιηστείαις καὶ δεήσεσι λατρεύουσα, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐλειτούργει Θεῷ.⁴³

Пошто је боравио у пустињи сакупљајући скакавце и сабирајући дивљи мед. Али због чега? Зато што је у постовима и молитвама клањајући се, дан и ноћ служио Богу.

б) Βαρὺς γὰρ ἦν ἀληθῶς ὁ εἰς τὴν ἔρημον βίος. Εἶχε δὲ καὶ δερματίνην ζώνην, δι' ἧς τὴν τε νεκρωμένην τῆς γαστρὸς ἐπιθυμίαν ἐδήλου καὶ τῆς ψυχῆς ἐν ταύτῳ τὴν ἀνδρείαν ἐνέφηνεν. Ἦ δὲ τροφή ἦν αὐτῷ, φησὶν, ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον.⁴⁴

Јер беше уистину тежак живот у пустињи. А имаше и кожни појас, преко кога је показивао да је мртва стомачна жеља, и му-

⁴¹ *De paenitentia*, 3, PG 59, 762.

⁴² Погрешно написано: "Αννα.

⁴³ *De jejuniis*, 1, PG 60, 712.

⁴⁴ *De nativitate Joannis Baptistae; Another unedited homily of Ps. Chrysostom on the birth of John the Baptist* (BHG 847), in *Byzantion*, 53 (1983), 478–493, (=TLG–CD).

жевност душе тиме је пројављивао. А храна његова беху, каже [Јеванђеље], скакавци и мед дивљи.

с) Τούτω καὶ τράπεζα, καὶ σκάμνος, καὶ κλίνη τὸ ἔδαφος ἦν, καὶ κρέα αἱ ἀκρίδες, καὶ πλακοῦς τὸ μέλι τὸ ἄγριον.⁴⁵

Имао је [голо] тло за сто, столицу и кревет; за месо скакавце, дивљи мед за дезерт.

12. Знамо да је Златоусти користио термин ἀκρίς у његовом властитом значењу.⁴⁶ Сада ћемо се ближе позабавити контекстом у коме се појављују скакавци у стварним хризостомовским текстовима:

α) 'Αλλ' ὁ Ἰωάννης ἀκρίδας ἤσθιε καὶ μέλι ἄγριον; ἀλλ' οὗτος ἐν μέσῃ τῇ οἰκουμένη καθάπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἀκρίδας μὲν καὶ μέλι ἄγριον οὐ σιτούμενος, πολὺ δὲ εὐτελεστέραν ταύτης παρατιθέμενος τράπεζαν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορῶν τροφῆς διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος σπουδῆν.⁴⁷

Како је Јован јео скакавце и мед дивљи? Напротив овај [Павле] је живео у сред света, као онај у пустињи, без да једе скакавце и мед дивљи, али припремајући оброк много једноставнији од тога, не бринући се чак ни о нужној храни зарад посвећености објављивању.

β) Ὁ δὲ προφήτου πλέον Ἰωάννης, οὐ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγήγερται [Μτ. 11, 11], οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐδεήθη τροφῆς· οὐ γὰρ σῖτος καὶ οἶνος καὶ ἔλαιον ἀλλ' ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ διεκράτουν ζωὴν. Εἶδες ἀγγέλους ἐπὶ τῆς γῆς; Εἶδες παρθενίας ἰσχύιν;⁴⁸

Али Јован је више него пророк, од кога се узвишенији, од оних које родише жене, не подиже. Није био везан ни људском хра-

⁴⁵ *In saltationem Herodiadis*, 1, PG 59, 523.

⁴⁶ Cf. *In illud: Habentes eundem spiritum* (hom. 1–3), PG 51, 290; *Fragmente in Proverbia* (in catenis) PG 64, 737; *Fragmenta in Jeremiam* (in catenis), PG 64, 1024.

⁴⁷ *De laudibus sancti Pauli apostoli*, hom. 1. in Jean Chrysostome, *Panegyriques de Saint Paul*, Introduction, texte critique, traduction et notes par A. Piédagnel, SCh 300, Paris 1982, 136.

⁴⁸ *De virginitate*, 79, 2, in Jean Chrysostome, *La virginité*, texte et introduction critiques, par H. Musurillo, Introduction générale, traduction et notes par B. Grillet, SCh 125, Paris 1966, 378.

ном. Јер нису жито и вино и уље него скакавци и мед дивљи одржавали живот његовог тела. Видиш ли анђеле на земљи? Видиш ли силу девичанства?

с) Καὶ τὸν Ναθαναὴλ λέγειν· Ἐκ Ναζαρέτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι [Јо. 1, 46]; Καὶ ἡ διαίτα δὲ κοινὴ, καὶ τὰ ἱμάτια δὲ οὐδὲν πλεον τῶν πολλῶν ἔχοντα, οὐ γὰρ περιέκειτο ζώνην δερματίνην, οὐδὲ ἀπὸ τριχῶν τὸ ἔνδυμα εἶχεν, οὐδὲ μέλι καὶ ἰακρίδας ἤσθιεν· ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως διητᾶτο, καὶ συμποσίους παρεγίνετο ποιηρῶν ἀνθρώπων, καὶ τελωνῶν.⁴⁹

И Натанаил рече: *Може ли из Назареџа биџи чеџа доброџ* (Јн. 1, 46)? Његов [Исусов] начин живота био је обичан, и хаљине његове нису биле боље од оних које су имали други. Јер се није опасао кожним појасом, нити је имао крзнено одело, нити је јео мед и скакавце. Него се хранио као и сви остали, и био је присутан на прославама лоших људи и цариника.

Можемо жалити што Златоусти није написао више о скакавцима у свом објашњењу нашег стиха. У исто време, можемо приметити да ствар није ни била расправљана, иначе бисмо имали неког одјека. У овој беседи Златоусти каже да Јован није јео нормалну храну, да му је трпеца била импровизиована (ἐσχεδιασμένη), да није има потребе за креветом, столом, или било којом ствари: он је био као један анђео.⁵⁰

[Јован] је живео у пустињи као да је био на небу, показујући да живи савршено сваку врлину и прелазећи из пустиње до града као неки анђео који силази са неба на земљу (ὡς ἄγγελός τις ἐξ οὐρανῶν εἰς τὰς πόλεις κατέβαινε).⁵¹

Овде смо у оквиру византијске реторике која је наглашавала платонистички идеал: *ἰοσιπᾶσι сличан Боџу*. Ретори су често хвалили светитеље без разбора и чупали их са земље да би их представили анђелима, људима налик богу. Реторски пак екстремизам не треба мешати са историјским датостима.

13. Већ сам говорио о алегоричком третману термина ἰακρίς. То ћемо наћи у једном пасусу из Псеудо-Златоустог:

⁴⁹ *In Joannem*, hom. 16, 1, PG 59, 103.

⁵⁰ Cf. *Comentarius in sanctum Matthaeum evangelistam*, 10, 4, PG 57, 196.

⁵¹ *Ibid.*

Ἦσθιτε, φησίν, ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον. Τοὺς ἀποπηδῶντας Ἰουδαίους τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐντολῶν λέγει, ὡς φησίν ἡ Γραφή: Ἐξήλατο ὡς ἀπτέλαβος ὁ σύμμικτός σου, ἢ ὡς ἀκρίς ἐπὶ φραγμῶ ἐν ἡμέρᾳ πάγους. Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος· καὶ ἀφήλατο, καὶ οὐκ ἔγνω ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ [Na. 3, 17]. Μέλι δὲ ἄγριον διὰ τὸ τοὺς Ἰουδαίους τὴν γλυκύτητα τοῦ νόμου τῇ παραβάσει τῶν ἐντολῶν ἐξαγριῶναι.⁵²

Јео је, каже, скакавица и мед дивљи. Да су Јудејци одступили од Закона и заповести, показују речи Писма: Мноштво твоје оглушало је као скакавац без крила, или као скакавац који се ујнездзио на врху ојраге шоком хладној гана; сунце изиђе и он одлеши и не зна му се више мести његова [Наум 3, 17]. А мед дивљи зато што су Јудејци сладост Закона преступом заповести учинили дивљим.

Непотребно је рећи да природа алегорије подразумева један широк спектар решења, што се да видети и из овог одломка. Не може се говорити о једној јединој линији у светоотачким тумачењима, али се може приметити и ова антијудаистичка. Она је узрокована сликом Јована као борца против лицемерја, чији би заступници овде били Јевреји. Тешкоћа у летењу скакаваца послужила је Оцима да говоре о Јеврејима као о скакавцима који скачу (јер имају Обећање/Закон), али падају (јер не прихватају хришћанску веру).

Јевреји су се, према једном коментатору из времена Комнина, Теофилакта Охридског (крај XI – почетак XII века), хранили високим речима (τάχα δὲ καὶ τῆς τότε τοῦ λαοῦ λογικῆς τροφῆς), али не и храном заиста духовном, и стога су падали доле (τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀκρίς, πηδῶσα ὡς ἐπὶ τὸ ὕψος, εἶτα πάλιν καταπίπτουσα).⁵³

14. На крају, можемо додати сведочанства већ развијене византијске мисли. Мислим на дванаести век. Наши сведоци су учени Теофилакт Охридски и Јефтимије Зигабен, компилатор по вокацији, овисан у првој линији о Златоустом. Теофилактово одломак гласи:

Τινὲς λέγουσι βοτάνιας εἶναι τὰς ἀκρίδας, ἅς καὶ μέλαγρα καλοῦσι· τινὲς δὲ τὰ ἀκρόδρουα ἦτοι ὀπώρας ἀγρίας· μέλι δὲ ἄγριον, τὸ ὑπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργούμενον, ἐν δένδροις εὕρισκόμενον καὶ πέτραις.⁵⁴

⁵² *In praecursorem domini*, PG 59, 491.

⁵³ *Enarratio in evangelium Marci*, 1, PG 123, 496D–497.

⁵⁴ *Enarratio in evangelium Matthaei*, 3, 1, PG 123, 173C.

Неки кажу да су акриде биљке, које такође називају и мелагра; други их идентификују са орасима, односно са дивљим воћем, [називају] затим дивљи мед, онај производ дивљих пчела, који се налази на дрвећу и стенама.

Пасаж пак из Јефтимија овако гласи:

Ἀκρίδας δὲ τινὲς μὲν ἀκρέμονας βοτανῶν εἶναι εἶπον, τινὲς δὲ, βοτάνην ἀκρίδα καλουμένην, ἄλλοι δὲ, τὸ ζῶον αὐτό. Φασὶ γὰρ, μέχρι καὶ σήμερον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις πολλοὺς ἐσθίειν αὐτὸ τεταριχευμένον. Καὶ γὰρ μετὰ τῶν καθαρῶν ζώων καὶ τοῦτο τάξαι τὸν νομοθέτην· ἔχειν δὲ δυσώδη καὶ ποιηρὰν γεῦσιν. Κρεῖττον δὲ τὸ πρῶτον. Μέλι δὲ ἄγριον, τὸ ἐν ταῖς τῶν πετρῶν σχισμαῖς ὑπὸ ἀγρίων μελισσῶν γεωργοῦμενον, πικρὸν καὶ ἀηδὲς ὄν.⁵⁵

Неки су пак рекли да су скакавци изданци биљака, а неки да се назива биљни скакавац, а други да је сам инсект. Јер казују да и до данас у оним крајевима многи га једу сасушеног и зато што је међу чистим животињама како је то одредио законодавац. Смрдљив је и гадног укуса. А боље је прво [мишљење]. Дивљи мед, који је у пукотинама стена, настаје од дивљих пчела, горак је и без сласти.

У овим кратком одломцима постоје неки аспекти о којима сам већ говорио. Ови коментатори чувају византијску херменеутичку традицију и служе као мост ка будућим интерпретацијама, где се неће ништа променити. Теофилакт говори без страсти, али држи да би ἀκρίς требао бити скакавац. Он овде пак само преноси нечије мишљење, но када погледамо у други његов текст *Тумачење на Марка* (1), он под скакавцима подразумева само инсекте и њих употребљава као алегорију, поново следећи Златоустову матрицу: Јевреји су се, по њему, хранили само узвишеним речима, али не и стварно духовном храном, па су падали доле. Такви су и скакавци; они се дижу на горе, а потом падају, не лете, као што то чине птице које су чисте.

Зигабену се, међутим, више допада вегетаријанска варијанта. Међутим, ови касни текстови нам не помажу никако да разумемо рану историју термина ἀκρίς. Они представљају само завршни део једног историјског процеса. У њим ће се осетити одједи „Атанасија“, Исидора и „Златоустог“. Верујем да су оба коментатора користили исту

⁵⁵ *Commentarii in Matthaеum*, PG 129, 160BC.

колекцију тумачења која је циркулисала у то доба. Већ је одбачена идеја идентификације биљке са медом, или позивања на Проп. 12, 5. Најхрабрији интерпретативни покушај из прошлости изгледа Исидорово тумачење, по коме су се у акридама видели изданци. Јефтимије резимира предањске струје у три групе: **1)** једни виде у акридама изданке биљака, **2)** други назив за траве, **3)** трећи скакавце-инсекте. Према њему, друго мишљење ће бити најмање вероватно јер је ἀκρίς био *terminus technicus* (зна се наиме шта је скакавац); треће мишљење је такође мало вероватно, јер конзумација меса није у хармонији са аскетизмом Јована Крститеља. Дакле, κρείττον τὸ πρῶτον. Изданци би били једино филолошки прихватљиво решење. Стога би се могло помислити на присуство грешке у рукописној традицији: неопрезни преписивач би ставио ἀκρίς уместо ἀκρέμων. Међутим, овај закључак је потпуно неутемељен зато што не постоји ниједна новозаветна варијанта која би пружила подршку овој идеји. Текстуална традиција је унисона: појављује се само ἀκρίς.

У закључку можемо рећи да иза промена везаних за термин ἀκρίς и његовог значења, стоји *само идеологија већешаријанској шииа*. Међу истакнутим личностима древног православног света, нећемо наћи никога осим Исидор Пелусиота који би подржавао једно такво вегетеријанско читање.

* * *

Библиографија

1. Библије

Bible d'Alexandrie, LXX, Le Lévitique 3, Traduction du texte grec de la Septante, introduction et notes par Paul Harlé et Didier Pralon, Éditions du Cerf, Paris 1988.

Biblia Sacra, Iuxta Vulgatam versionem, adiuvantibus Bonifatio Fischer OSB, Iohanne Gribomont OSB, H. F. D. Sparks, W. Thiele, recensuit et brevi apparatu instruxit Robertus Weber OSB, t. II, Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart 1969.

Библия, Юбилейное издание посвященное тысячелетию Крещения Руси, Москва 1991.

Библија, издание на Светия Синод на Българската църква, София 1992 (www.pravoslaviето.com/bible/index.htm).

Bibliorum sacrorum latinae versiones antiquae, seu, Vetus Italica, t. III, Remis M.DCC.XLIII, reprint 1987 Brepols, Turnhout, или *Itala, Das Neue Testament in altlateinischer Überlieferung*, nach den Handschriften herausgegeben von Adolf Jülicher, I, *Matthäus Evangelium*, Berlin 1938.

Свето Писмо, Нови Завјет Госнога нашег Исуса Христа, прев. Комисије Светог Архијерејског Синода Српске Православне Цркве, четврто исправљено издање, Београд 1998.

2. Стари аутори

Атанасије Велики, *De synodis*, PG 26, 681–793.

—, *Epistola ad Afros episcopos*, 5, PG 26, 1029–1048.

—, *Orationes tres contra Arianos*, PG 26, 12–468.

—, *Fragmenta in Matthaеum*, PG 27, 1364–1389.

Епифаније Кипарски, Eriphanius, *Ancoratus und Panarion*, herausgegeben von K. Holl, *Die Griechischen Christlichen Schriftsteller*, erster Band, Leipzig 1915.

Исидор Пелусиот, *Epistolarum Libri Quinque*, PG 78, 177–1645.

Јероним, San Girolamo, *Commento al Vangelo di san Marco*, traduzione di R. Minuti con la revisione di R. Marsiglio, Città Nuova Editrice, Roma 1965.

Јефтимије Зигабен, *Commentarii in Matthaеum*, PG 129, 107–765.

Јован Златоусти, *De jejuniо*, 1, PG 60, 711–724.

—, *De laudibus sancti Pauli apostoli*, in Jean Chrysostome, *Panegyriques de Saint Paul*, Introduction, texte critique, traduction et notes par A. Piédagnel, Sch 300, Paris 1982.

—, *De nativitate Joannis Baptistae; Another unedited homily of Ps. Chrysostom on the birth of John the Baptist* (BHG 847), in *Byzantion*, 53 (1983), 478–493.

—, *De paenitentia*, 3, PG 59, 757–766.

—, *De virginitate*, 79, 2, in Jean Chrysostome, *La virginité*, texte et introduction critiques, par H. Musurillo, Introduction générale, traduction et notes par B. Grillet, Sch 125, Paris 1966, 378.

—, *In illud: Habentes eundem spiritum* (hom. 1–3), PG 51, 271–302.

—, *In Joannem*, hom. 16, 1, PG 59, 23–482.

—, *In oraculum Zachariae redditum*, PG 50, 785–788.

—, *In praecursorem domini*, PG 59, 489–492.

—, *In saltationem Herodiadis*, PG 59, 521–526.

—, *Oratio de epiphania*, in A. Wenger, *Une homélie inédite (de Sévérien de Gabala?) sur l'épiphanie*, in *Analecta Bollandiana*, 95 (1977), 81–90.

—, *Fragmenta in Jeremiam* (in catenis), PG 64, 740–1037.

—, *Fragmente in Proverbia* (in catenis) PG 64, 660–740.

—, *Comentarius in sanctum Matthaem evangelistam*, PG 57, 13–472; 58, 471–794.

Јосиф Флавије, Flavius Josephus, *Antiquitates Iudaicae* I–IV, Thackeray, H. St. J., (ed.), Loeb Classical Library, *Josephus* 4, London 1930.

Ориген, Origenes Werke, Zwölfter Band: *Origenes Matthäuserklärung* III: Fragmente und Indices, Erste Hälfte. (Hg.) im Auftrage der Kommission für spätantike Religionsgeschichte bei der Preussischen Akademie der Wissenschaften unter Mitwirkung von Ernst Benz von Erich Klostermann (GCS 41/1), Leipzig 1941.

—, *Selecta in genesim*, PG 12, 92–145.

Теофилакт Охридски, *Enarratio in evangelium Marci*, 1, PG 123, 488–681.

—, *Enarratio in evangelium Matthaei*, 3, 1, PG 123, 144–487.

Фотије, Photius, Ep. 207, in *Photii Patriarchae constantinopolitani Epistulae et Amphilochia*, vol. II, recensuerunt B. Laourdas et L. G. Westernik, Leipzig 1984.

3. Студије и помоћна средства

Brock, S. (1970), „The Baptist's diet in Syriac Sources“, in *Oriens Christianus* 54, 113–124; прешт. *From Ephrem to Romanos: Interactions between Syriac and Greek in Late Antiquity*, in *Variorum Collected Studies Series*, 1999.

Chantraine, P. (1968), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris.

Diccionario griego-español, redactado bajo la dirección de Francisco R. Adrados (Consejo superior de investigaciones científicas, Instituto „Antonio de Nebrija“), Madrid 1980.

Geerard, M. (cura et studio) (1974), *Clavis Patrum Graecorum*, vol. II, *Ab Athanasio ad Chrysostomum*, Brepols, Turnhout 1974.

Kelhoffer, J. A. (2005a), *Diet of John the Baptist: “Locusts and Wild Honey” in Synoptic & Patristic Interpretation*, Tübingen: Mohr Siebeck.

Kelhoffer, J. A. (2005b), „John the Baptist's “Wild Honey” and “Honey” in Antiquity“, in *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 45, 59–73.

Lexicon hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti, quod aliis collaborantibus edidit Zorell F., Pontificium Institutum Biblicum, Roma 1954.

- Liddell, H. G., & Scott, R. (1958), *A Greek–English Lexicon*, Oxford.
- McKenzie, J. L., & Chapman, G. (1965), *Dictionary of the Bible*, London – Dublin.
- Stephanus, H. (1954), *Thesaurus Graecae linguae*, vol. I., Akademische Druck-Verlagsanstalt, Graz.
- Strömberg, R. (1944), *Griechische Wortstudien: Untersuchungen zur Benennung von Tieren, Pflanzen, Körperteilen und Krankheiten*. 3a ed., Elander, Göteborg.
- Јевтић, А. (1984), *Пайролоџија 2*, Београд.
- Караџић, В. (1974), *Нови Завјети, у Сабрана дела Вука Караџића*, књ. 10, предговор В. Мошин, Просвета, Београд.
- Православный Библейский Словарь*, Санкт-Петербург 1997.

Примљено: 4. 4. 2014.
Исправљено: 25. 6. 2014.
Одобрено: 9. 10. 2014.

THE Ἰακρίδες OF MT 3, 4: 'LOCUSTS' OR 'PLANTS'?

Zoran Đurović

Institutum Patristicum Augustinianum, Rome

Summary: *The aim of following paper is to show briefly the cardinal points in the initial history of the Byzantine hermeneutic of noun Ἰακρίς which occurs in Mt 3, 4 and Mk. 1, 6. The author examines the essential texts, mainly those patristic, with remarks on the reasons that led towards vegetarian interpretation. In the concluding paragraph, the author affirms that behind the changes in the meaning of the term Ἰακρίς there is a vegetarian-ascetic ideology. Among the prominent Orthodox authors, there is no one who would sustain a vegetarian reading, except Isidore of Pelusium.*

Key words: *Grasshopper, locust, Ἰακρίς, plant, meat, honey, John the Baptist, Vuk Karadžić, vegetarianism, asceticism, interpretation, Ebionites, Epiphanius of Cyprus, Isidore of Pelusium.*

LE ἄκριδες DI MT. 3, 4: 'LOCUSTE' O 'VEGETALI'?

Zoran Đurović

Istituto Patristico Augustinianum, Roma

Astratto: L'intenzione di questo saggio è quella di mostrare in breve i punti cardinali nell'iniziale storia ermeneutica bizantina del sostantivo ἄκρις che ricorre in Mt. 3, 4 e Mc. 1, 6. L'autore esamina i testi essenziali, prevalentemente quelli patristici, con cenni sulle motivazioni che condussero in direzione vegetariana. In conclusione, l'autore afferma che dietro i cambiamenti del termine ἄκρις del suo significato, sta un'ideologia di stampo vegetariano. Tra i personaggi ortodossi di spicco, non si trova nessuno, eccetto Isidoro di Pelusio, che sostenesse una lettura vegetariana.

Parole chiave: Cavalletta, ἄκρις, pianta, carne, miele, Giovanni Battista, Vuk Karadžić, vegetarianesimo, ascetismo, interpretazione, Ebioniti, Epifanio di Cipro, Isidoro di Pelusio.